

Publikacja dostępna
w Bibliotece INPRIS
na stronie internetowej
www.inpris.pl

Paweł Maranowski
Agata Witkowska

Wybrane krajowe i zagraniczne instytucje zajmujące się problematyką poradnictwa prawnego i obywatelskiego

Opracowanie powstało w ramach projektu „Opracowanie kompleksowych i trwałych mechanizmów wsparcia dla poradnictwa prawnego i obywatelskiego w Polsce” (www.ppio.eu) współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej.

Warszawa 2012

International Legal Aid Group

ILAG jest siecią specjalistów zajmujących się tematyką nieodpłatnej pomocy prawnej. W jej skład wchodzi: osoby z kadry kierowniczej instytucji zajmujących się pomocą prawną, wysocy rangą urzędnicy (policy makers) oraz czołowi światowi badacze zajmujący się tematyką nieodpłatnej pomocy prawnej. Misją ILAG jest oddziaływanie poprzez dialog i dyskusję na politykę państw w zakresie tworzenia prawa i wprowadzania nowych rozwiązań dotyczących pomocy prawnej dla osób ubogich.

Od 1992 r. ILAG organizuje co dwa lata konferencje. Ostatnia konferencja odbyła się w Helsinkach w 2011 r. Od 2008 r. publikowane są cykliczne biuletyny na temat nowych rozwiązań wprowadzanych w systemach pomocy prawnej na świecie. Od 2010 r. działa również strona internetowa ILAG. Te przedsięwzięcia mają na celu ożywienie dyskusji na temat problemów z jakimi borykają się systemy nieodpłatnej pomocy prawnej.

Na stronie internetowej ILAG dostępne są: materiały pokonferencyjne (zamieszczane po każdej z konferencji odbywającej się regularnie co dwa lata), raporty narodowe prezentujące stan poszczególnych, krajowych systemów nieodpłatnej pomocy prawnej oraz liczne publikacje naukowe i artykuły poruszające najbardziej aktualne kwestie związane ze świadczeniem nieodpłatnej pomocy prawnej (m.in. na temat wykorzystania nowych technologii, alternatywnych sposobów finansowania pomocy prawnej czy też identyfikowane są nowe problemy w obszarze nieodpłatnej pomocy prawnej).

Strona internetowa: www.ilagnet.org

The Global Network for Public Interest Law

PILnet został utworzony w 1997 r. jako Public Interest Law Initiative in Transitional Societies na Uniwersytecie Columbia. PILnet został przekształcony w organizację non – profit w 2007 r. z siedzibą w Nowym Jorku (wówczas pod nazwą the Public Interest Law Institute). Pod obecną nazwą organizacja działa od 2011 r. W 2002 r. PILnet utworzył swoje lokalne biuro na Węgrzech, które miałyby koordynować działania w Europie Środkowo – Wschodniej. Podobne biura zostały utworzone także w Rosji (2004) i Chinach (2008).

Nazwa organizacji ma odzwierciedlać jej cel – stworzenie globalnej sieci tych osób, które używają narzędzi prawa w interesie publicznym. PILnet powstał jako odpowiedź na nową sytuację w jakiej znalazły się kraje Europy Środkowo – Wschodniej na początku lat 90 – tych. Musiały one na nowo zdefiniować swoją tożsamość społeczno – ustrojową. Był to okres, kiedy prawo było postrzegane nie jako instrument na rzecz dobra wspólnego, lecz jako środek kontroli państwowej.

PILnet realizuje wizję rządów prawa, sprawiedliwości i ochrony praw człowieka. W tym celu nawiązuje współpracę z lokalnymi instytucjami, których statutową działalnością są właśnie wyżej wspomniane zagadnienia. PILnet inspirowuje prawników by służyli interesowi publicznemu; wpływa na rozwój społeczeństwa obywatelskiego, aby stało się zdolne do realnego oddziaływania na kształt prawa i polityki; podejmuje działania na rzecz ułatwienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości (zatem m.in. dostęp do pomocy prawnej).

Jednym ze strategicznych celów PILnet jest wsparcie krajowych systemów nieodpłatnej pomocy prawnej oraz ruchu Pro Bono prawników. W tym celu PILnet współpracuje z rządami, samorządami terytorialnymi oraz samorządami prawniczymi, a celem tej współpracy jest wypracowanie rozwiązań, które byłyby właściwe i skuteczne w danym systemie prawa. PILnet również skupia wysiłki na dążeniu do jak najszerszego zaangażowania organizacji pozarządowych oraz prywatnych partnerów w budowaniu efektywnych rozwiązań w systemach nieodpłatnej pomocy prawnej. PILnet gromadzi i analizuje różnego rodzaju dane, które umożliwiają zidentyfikowanie problemów, z jakimi borykają się systemy nieodpłatnej pomocy prawnej oraz potrzeb społeczeństwa w tym zakresie. PILnet realizuje swoje założenia poprzez: organizowanie konferencji oraz warsztatów poświęconych nieodpłatnej pomocy prawnej czy prowadzenie badań porównawczych w tym obszarze. PILnet był szczególnie aktywnie zaangażowany w reformy w zakresie nieodpłatnej pomocy prawnej w Rosji, a także w projekty reform na Litwie, w Bułgarii, Polsce, Serbii oraz Bośni i Hercegowinie.

PILnet był dwukrotnie organizatorem Europejskiego Forum Dostępu do Wymiaru Sprawiedliwości (European Forum on Access to Justice) w Budapeszcie – forum wymiany poglądów, dobrych praktyk. Na stronie PILnet znajduje się wiele publikacji dotyczących tej problematyki oraz blog Dimy Shabelnikova.

PILnet aktywnie propaguje i przyczynia się do rozwoju ruchu pro bono wśród prawników na całym świecie. W tym celu koncentruje swoje wysiłki na zbudowaniu modelu świadczenia pomocy prawnej przez prawników w ramach ruchu pro bono, na który składałoby się dostarczanie pomocy technicznej, wymiana know – how oraz inne formy koordynacji współpracy w szczególności w takich krajach jak Polska, Czechy i Rumunia. PILnet organizuje co roku Europejskie Forum Pro Bono, które stanowi dynamiczną, międzynarodową platformę wymiany informacji i umiejętności związanych z

działalnością pro bono prawników w Europie i poza nią. Uczestnikami Forum są prawnicy oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych.

Strona internetowa: www.pilnet.org

Open Society Justice Initiative

Open Society Foundations działają na rzecz rozwoju aktywnych i tolerancyjnych społeczeństw, których rządy są odpowiedzialne i otwarte na udział wszystkich ludzi. Open Society Foundations dążą do wzmocnienia: rządów prawa, poszanowania praw człowieka oraz mniejszości narodowych i etnicznych, poszanowania różnorodności opinii, demokratycznego wyboru władzy oraz społeczeństwa obywatelskiego. Open Society Foundations pomagają kształtować politykę publiczną i starają się wpływać na większą uczciwość w ramach systemów politycznych, prawnych i gospodarczych oraz przestrzeganie praw podstawowych. W tym celu Open Society Foundations rozwijają współpracę ponad narodami i kontynentami oraz inicjują wiele działań. Priorytetem wszelkich działań jest zapewnienie ochrony i poprawa jakości życia ludzi marginalizowanych.

Jednym z obszarów zainteresowań Open Society Foundations jest działanie na rzecz zapewnienia osobom ubogim dostępu do nieodpłatnej pomocy prawnej. Cel ten osiągany jest dzięki finansowemu wsparciu krajowych instytucji zajmujących się reformą dostępu do pomocy prawnej, a także międzynarodowych przedsięwzięć, takich jak Europejskie Forum Pro Bono organizowane w ramach PILnet, wsparcie organizacji międzynarodowej NAMATI, czy też międzynarodowego projektu badawczego „Effective defence rights in the EU and access to justice: investigating and promoting best practice” (finansowanego przez Unię Europejską i Open Society Institute, realizowanego przez University of Maastricht, JUSTICE, University of West England, Open Society Institute i OSI Justice Initiative). Open Society Foundations również wspierają finansowo działalność wydawniczą, w szczególności poświęconą zagadnieniu dostępu do pomocy prawnej w postępowaniu karnym na etapie przygotowawczym.

Strona internetowa: www.soros.org/about/programs/open-society-justice-initiative

CEPEJ: The European Commission for the Efficiency of Justice

CEPEJ została ustanowiona 18 września 2002 roku na mocy Rezolucji (2002)12 wydanej przez Komitet Ministrów Rady Europy. Utworzenie CEPEJ jest wyrazem dążenia Rady Europy do jak najpełniejszej promocji zasady rządów prawa i praw podstawowych, w szczególności prawo do rzetelnego procesu i prawo do środków odwoławczych, zawarte w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Członkami CEPEJ są eksperci ze wszystkich 47 krajów członkowskich Rady Europy.

Misją CEPEJ jest poprawa efektywności i funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Aby osiągnąć ten cel, CEPEJ gromadzi i analizuje dane regularnie przekazywane przez państwa; przygotowuje raporty, porady, wskazówki, plany działania itp.; rozwija kontakty ze specjalistami w tej dziedzinie, organizacjami pozarządowymi, jednostkami naukowymi; promuje rozwój sieci skupiającej prawników. Zadaniem CEPEJ są: analiza danych dotyczących systemów wymiaru sprawiedliwości w poszczególnych krajach; identyfikacja trudności z jakimi się borykają; wskazywanie możliwości ulepszenia funkcjonowania systemów wymiaru sprawiedliwości oraz pomoc państwom w tym zakresie, o ile wyrażą taką potrzebę. Analiza porównawcza systemów sprawiedliwości w poszczególnych państwach oraz wymiana informacji jak one funkcjonują nie ogranicza się do porównania wyłącznie kategorii efektywności w wąskim znaczeniu, ale również skupia się na jakości i sprawności wymiaru sprawiedliwości. Aby jak najpełniej wypełnić to założenie, CEPEJ regularnie dokonuje ewaluacji systemów sprawiedliwości państw członkowskich Rady Europy.

Raporty CEPEJ wydawane są co dwa lata na podstawie danych przekazywanych przez państwa członkowskie zawierające informacje jakościowe i ilościowe dotyczące funkcjonowania krajowych wymiarów sprawiedliwości. Każdy z raportów CEPEJ, poza analizą wydatków na szeroko rozumiany wymiar sprawiedliwości, zawiera dane demograficzne oraz ekonomiczne poszczególnych krajów. Z punktu widzenia analizy stanu krajowych systemów nieodpłatnej pomocy prawnej, istotne jest to, że każdy z raportów zawiera osobny rozdział dotyczący dostępu do nieodpłatnej pomocy prawnej, w którym zawarty jest szereg informacji, takich jak:

- wysokość rocznego budżetu przekazywanego na nieodpłatną pomoc prawną i czy jest on umieszczony w ramach budżetu przekazywanego na sądownictwo;
- czym jest pomoc prawna (czy obejmuje reprezentację przed sądem, poradę prawną czy jest to inna forma pomocy);
- czy w ramach pomocy prawnej pokrywane są koszty sądowe;

- czy w sprawach karnych oskarżonym przysługuje pomoc prawna z urzędu, jeśli nie jest w stanie jej sam pokryć;
- kto podejmuje decyzje w sprawie przyznania pomocy prawnej;
- czy ocena czy pomoc prawna z urzędu należy się danej osobie przeprowadzana jest według stałego schematu;
- czy względy ekonomiczne są jedynymi branymi pod uwagę w podejmowaniu decyzji o przyznaniu pomocy prawnej w sprawach innych niż karne;
- czy przeprowadzane są ankiety dotyczące poziomu satysfakcji w związku ze świadczeniem nieodpłatnych usług prawnych (czy ankietowanymi są klienci, prawnicy dostarczający usług, sędziowie, prokuratorzy czy też inne kategorie osób).

Powyższe informacje ujmowane są w formie zestawień danych z poszczególnych krajów, co umożliwia z jednej strony na porównanie stanu systemów nieodpłatnej pomocy prawnej, a z drugiej na identyfikację problemów w obrębie tej dziedziny.

Strona internetowa: www.coe.int/T/dghl/cooperation/cepej/default_en.asp

Citizens Advice International

Citizens Advice International jest międzynarodowym porozumieniem (platformą współpracy) pomiędzy biurami porad obywatelskich z różnych krajów. CAI zostało powołane w marcu 2004, aby reprezentować interesy organizacji udzielających niezależnych i bezpłatnych porad na całym świecie.

Podstawowymi celami organizacji są:

- Promowanie na arenie międzynarodowej systemów udzielania bezpłatnych, bezstronnych i poufnych porad obywatelskich;
- Reprezentowanie interesów członków organizacji przed instytucjami Unii Europejskiej i innymi międzynarodowymi organizacjami;
- Zapewnianie mechanizmów wymiany informacji, współpracy, realizacji wspólnych projektów pomiędzy członkami CAI.

Stronami w ramach porozumienia Citizen Advice International są następujące organizacje:

- Association of Citizens Advice Centers (Czechy),
- Związek Biur Porad Obywatelskich (Polska),
- Citizens Advice (Szkocja)
- Citizens Advice (Wielka Brytania)
- Citizens Advice Northern (Irlandia)
- European Citizen Action Service (Belgia)
- Gibraltar Citizens Advice Bureaux (Gibraltar)
- Legal-Information Centre for NGOs (Słowenia)
- Lithuanian Citizens Advice Union (Litwa)
- New Zealand Association of Citizens Advice Bureaux Inc (Nowa Zelandia)
- Rights Protection (Nigeria)
- The National Association of Citizens Advice Bureaux (Rumunia)
- The National Association of Citizens Information Centers (Irlandia)

Strona internetowa: <http://cab.gi/start/index.php/news-mainmenu-2/111-citizens-advice-international>

Uniwersytet w Tilburgu

Uniwersytet w Tilburgu to uczelnia w Holandii. Uniwersytet został założony w 1927 roku i specjalizuje się w naukach ekonomicznych i prawnych.

W ramach uczelni funkcjonuje Wydział Prawa powołany w roku 1963. Jego podstawową misją jest próba zrozumienia i doskonalenia roli prawa we współczesnych społeczeństwach w sytuacji wzmożonej globalizacji oraz gwałtownych zmian ekonomicznych, kulturowych i technologicznych. Część prac badawczych ekspertów wydziału prawa Uniwersytetu w Tilburgu ukierunkowana jest na problematykę bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego. Ekspertami Uniwersytetu w Tilburgu oraz pracownikami naukowymi Tilburg Institute for Interdisciplinary Studies of Civil Law and Conflict Resolution Systems (TISCO) są m.in. prof. Maurits Barendrecht, dr Martin Gramatikov i Corry van Zeeland – eksperci w obszarze pomiaru kosztów oraz metodologii badań dostępu obywateli do prawa i ogólnej problematyki bezpłatnego poradnictwa prawnego. Eksperci Ci związani są również z Hague Institute for the Internationalisation of Law (HILL). Są oni uznanymi na arenie międzynarodowej autorami licznych publikacji dotyczących poradnictwa (część z nich została

przetłumaczona przez INPRIS i jest dostępna na stronie inpris.pl), prowadzą także kilka stałych projektów związanych z poradnictwem – jak wykorzystanie innowacji i technologii w rozwiązywaniu sporów i poradnictwie.

Strona internetowa: www.tilburguniversity.edu

Blog dr Martina Gramatikova dotyczący dostępu do wymiaru sprawiedliwości:
ma2j.wordpress.com

NAMATI – Innovations in Legal Empowerment

Namati to międzynarodowa organizacja zajmująca się wzmocnieniem świadomości prawnej. W partnerstwie z organizacjami pozarządowymi i rządami państw, Namati realizuje i ewaluuje innowacyjne projekty o różnej tematyce, w tym projekty związane z ochroną środowiska i odpowiedzialnością za podstawowe usługi publiczne.

Namati przewodniczy rozwijającej się organizacji Globalnej Sieci Wzmocnienia Świadomości Prawnej (Global Legal Empowerment Network). Członkowie GLEM dzielą się m.in. zasobami, doświadczeniem, wynikami badań, materiałami szkoleniowymi oraz narzędziami ewaluacyjnymi. Członkowie sieci są aktywni na każdym kontynencie, podczas gdy programy samej organizacji Namati skupiają się na badaniu potencjału wzmocnienia świadomości prawnej w tak specyficznych krajach jak: Sierra Leone, Indie, Liberia, Mozambik i Uganda.

Namati zapewnia pomoc rozwijającym się organizacjom oraz instytucjom publicznym w zakresie wzmocnienia świadomości prawnej. Możliwy zakres pomocy odnosi się do:

1. Udzielania zainteresowanym organizacjom i instytucjom wskazówek dotyczących wdrażania projektów z zakresu:

- wzmocnienia świadomości prawnej,
- bezpłatnego poradnictwa prawnego,
- mechanizmów odpowiedzialności w zakresie podstawowych usług takich zdrowie, edukacja i integracja wspólnot partycypujących w regulacjach środowiska naturalnego.

2. Zapewniania monitoringu i oceny realizowanych projektów.

3. Udzielania specjalistycznej informacji i ekspertyz w dziedzinie wzmocnienia świadomości prawnej zainteresowanym stronom.

Namati prowadzi kilka programów badawczych. Jeden z nich dotyczy pomocy prawnej i nosi nazwę „Legal Aid 2.0” Celem programu jest niesienie pomocy ludziom, którzy borykają się z niesprawiedliwością, poprzez większą elastyczność i kreatywność działań w obszarze pomocy prawnej. Działania te dostosowane są do kontekstu społecznoprawnego i skoncentrowane są nie tylko na zwykłym dostarczaniu usług prawnych, ale również na budowaniu instytucji i trwałych rozwiązań. Projekt ten jest wspierany przez Open Society Justice Initiative. Aktualnie partnerzy projektów Namati pracują nad: rozwojem nowych przepisów uznających *paralegals* jako osoby świadczące usługi prawne, ustanowieniem mechanizmów nadzoru świadczeniodawców oraz ustalaniem standardów dla *paralegals* i organizacji świadczących poradnictwo prawne.

Strona internetowa: www.namati.org

Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych

Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych (FUPP) powstała w 2002 r. i aktualnie zrzesza w sieci 25 Uniwersyteckich Poradni Prawnych, w których porad prawnych udzielają studenci prawa ostatnich lat pod nadzorem pracowników naukowych.

Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych, oprócz zadania finansowania uniwersyteckich poradni w Polsce, spełnia rolę wzmacniającą potencjał programu na przyszłość. W tym celu podejmowane są działania na rzecz standaryzacji oraz utrzymywania odpowiednio wysokiego poziomu funkcjonowania edukacji klinicznej. Zgodnie ze Statutem Fundacja będzie realizować swoje cele w szczególności przez: wspieranie współpracy poradni, wspieranie międzynarodowej współpracy w zakresie praktycznej edukacji prawniczej, organizowanie szkoleń, konferencji, prezentacji, wydawanie publikacji, zbieranie i przetwarzanie danych statystycznych o działalności poradni, gromadzenie i upowszechnianie know-how w zakresie organizacji poradni, propagowanie idei darmowej pomocy prawnej.

Polski program klinicznego nauczania prawa jest obecnie jednym z wiodących tego typu programów w naszym regionie geograficznym. Na przykład podczas konferencji regionalnej, która odbyła się w listopadzie 2002 r. powołana została platforma wymiany informacji i doświadczeń o tematyce klinicznej, której regionalnym koordynatorem została Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych.

Jednym z głównych celów FUPP jest rozbudowywanie i wzmacnianie istniejącej więzi z amerykańskimi ośrodkami akademickimi, które są liderami na świecie w zakresie prowadzenia

programów klinicznych nauczania prawa. Przede wszystkim FUPP współpracuje z ośrodkami Georgetown University i Catholic University z Waszyngtonu czy Columbia University z Nowego Jorku.

Zasadniczą częścią programu klinicznego nauczania prawa jest rzetelna i jak najpełniejsza pomoc prawna osobom, których nie stać na pomoc adwokata czy radcy prawnego, zatem zadaniem FUPP jest szkolenie i doskonalenie kadry pracowników naukowych, jak i pracujących w klinikach studentów. Kolejnym celem jest także rozwinięcie pola zainteresowań o kolejne obszary prawa oraz poszerzenie liczby studentów biorących udział w programie.

Celem FUPP jest także prowadzenie kampanii informacyjnych skierowanych głównie do instytucji państwowych i samorządowych, aby poradnie były traktowane jako trwała i poważna instytucja.

Ponadto, FUPP stawia sobie za cel usprawnienie jakości i formy prowadzenia programów klinicznych. Aby to osiągnąć, koordynuje współpracę poradni prawnych oraz wyznacza standardy ich działalności. Promuje także nawiązywanie kontaktów z organizacjami pozarządowymi oraz informowanie ich o bieżącej działalności poradni. Takie działania mają na celu nie tylko promocję poradni, ale także rozpowszechnianie informacji na ich temat wśród osób najbardziej potrzebujących.

FUPP co roku publikuje sprawozdanie merytoryczne, finansowe oraz szczegółową ankietę, w których zawarta jest ewaluacja działalności każdej poradni. Gromadzone są także materiały związane z działalnością poradni prawnych w Polsce i za granicą, które tym samym tworzą archiwum publikacji i artykułów tematycznych. Dzięki zbieraniu i przetwarzaniu danych statystycznych o działalności poradni możliwe będzie uzyskanie danych porównawczych oraz określanie trendów i kierunków w jakich powinny ewoluować poradnie.

W ramach projektu zrealizowanego przez Fundację Uniwersyteckich Poradni Prawnych opracowano¹ na przykład *Standardy udzielania informacji prawnej oraz prowadzenia poradnictwa prawnego i obywatelskiego*; wypracowane przez 10 organizacji pozarządowych, przyjęte i opublikowane w 2006 roku.

Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych zajęła się także problemem współpracy organizacji pozarządowych z korporacjami prawniczymi – organizowano spotkania przedstawicieli korporacji i organizacji, ustalano zasady współpracy, opracowano wiele konkretnych propozycji takiej współpracy. Jednym z efektów między innymi tych działań jest pozytywne nastawienie adwokatury do działań *pro bono* i współpracy z organizacjami poradniczymi wyrażane w uchwałach ze Zjazdów

¹ Poniższe uwagi za Ł.Bojarski, *Dostęp do nieodpłatnej pomocy prawnej – propozycje zmian*, w: Obywatel i prawo III, A. Winiarska (red.), W-wa 2008, s. 34-67.

oraz rozważany przez adwokaturę pomysł, dotyczący wkomponowania w element szkolenia aplikacyjnego współpracy aplikantów z organizacjami poradniczymi.

Strona internetowa: www.fupp.org.pl

Instytut Spraw Publicznych

Instytut Spraw Publicznych to polski think tank oraz niezależny podmiot badawczo-analityczny. Instytut prowadzi badania, analizy i ekspertyzy dotyczące publicznej sfery życia. Organizacja współpracuje z ekspertami i badaczami z Polski oraz z zagranicznych ośrodków naukowych. Instytut zrzeszony jest w organizacji Policy Association for an Open Society, zrzeszającej 41 think tanków z krajów Europy Środkowo-Wschodniej i Centralnej Azji.

Na stronie internetowej Instytutu Spraw Publicznych możemy zapoznać się z następującą misją organizacji:

- *podnoszenie jakości debaty publicznej w Polsce i na poziomie europejskim, aby była merytoryczna oraz nastawiona na rozwiązywanie problemów i budowanie wiedzy*
- *wprowadzanie do debaty publicznej nowych tematów oraz upowszechnianie innowacyjnego podejścia do kwestii publicznych*
- *tworzenie mechanizmów umożliwiających włączanie obywateli oraz różnych ich grup i środowisk w debatę publiczną, a także w inne formy aktywności życia publicznego*
- *dbanie o jakość polityki publicznej realizowanej w Polsce poprzez inspirowanie zmian prawnych i instytucjonalnych*

Instytut Spraw Publicznych wraz z Polsko-Amerykańską Fundacją Wolności realizuje Program „Obywatel i Prawo”². Głównym celem Programu jest ułatwianie i poszerzanie obywatelom dostępu do pomocy prawnej oraz pomocy w aktywizowaniu obywateli do korzystania ze swoich praw. W ramach konkursów przeznaczane są granty organizacjom pozarządowym oraz uniwersyteckim poradniom prawnym udzielającym bezpłatnych porad prawnych i obywatelskich najbardziej potrzebującym obywatelom.

W ramach Programu „Obywatel i Prawo” powołano w 2005 roku niezależne i wyspecjalizowane ciało „Radę Ekspertów”. Celem działań Rady jest tworzenie propozycji dotyczących systemowym

² Aktualnie realizowana jest VII edycja programu.

rozwiązań dostępu obywateli do pomocy prawnej, obejmującej pomoc przedsądową, jak i pomoc prawną na etapie sądowym. W ramach swojej działalności Rada Ekspertów zajmuje się:

- organizowaniem publicznych debat;
- prowadzeniem badań i analiz;
- realizacją projektów pilotażowych obejmujących nowatorskie rozwiązania w dziedzinie dostępu do pomocy prawnej.³

Do tej pory, w ramach prac Rady, dyskutowano m.in. na następujące tematy:

- ograniczenie dostępu do zawodów prawniczych;
- problemy i wyzwania stojące przed wymiarem sprawiedliwości;
- problemy w dostępie obywateli do bezpłatnej pomocy prawnej;
- finansowanie pomocy prawnej;
- reforma zawodów prawniczych;⁴
- bariery pomocy prawnej pro bono;
- bezpłatna pomoc prawna dla najuboższych;
- rola nowoczesnych technologii w poszerzaniu dostępu obywatela do prawa.

Strona internetowa: www.isp.org.pl

Instytut Prawa i Społeczeństwa INPRIS

INPRIS w naturalny sposób zajmuje się problematyką pomocy prawnej i poradnictwa prawnego, jako że osoby, które stworzyły INPRIS w 2009 r. od wielu lat zajmowały się tematyką nieodpłatnej pomocy prawnej. Już jako INPRIS stworzyliśmy i prowadzimy bibliotekę dot. reformy nieodpłatnej pomocy prawnej (w ramach grantu z programu Obywatel i Prawo): <http://www.inpris.pl/biblioteka-inpris-reforma-nieodplatnej-pomocy-prawnej/> .

W Bibliotece zebraliśmy dorobek kilkunastu lat pracy rządów i organizacji pozarządowych nad reformą dostępu do nieodpłatnej pomocy prawnej dla ubogich.

W Bibliotece znaleźć można m.in. projekty założeń ustawowych i ustaw, ekspertyzy i opinie dotyczące projektów, informację o procesie legislacyjnym, publikacje naukowe, informacje o działaniach

³ www.isp.org.pl/programy,program-prawa-i-instytucji,projekty,rada-ekspertow-programu-obywatel-i-prawo-y,486.html, stan z dnia 16.10.2012

⁴ Tamże

organizacji społecznych na rzecz reformy systemu pomocy prawnej. Dodatkowo dla ułatwienia najważniejsze dokumenty zostały zebrane w osobnych działach dotyczących prac nad kolejnymi projektami w latach 2004-5, 2006-7, 2008-10 i od 2011r.

Dlaczego stworzyliśmy Bibliotekę? Prace nad regulacją dostępu do nieodpłatnej pomocy prawnej trwają od wielu lat. Kolejne rządy przygotowały liczne projekty, wiele działań podejmowały organizacje pozarządowe. Nie ma jednak miejsca gdzie ten wieloletni dorobek byłby dostępny. Uczestnicy aktualnej debaty często nie znają wcześniejszych prac i ich efektów. Warto, by wszyscy zainteresowani reformą systemu pomocy prawnej mieli łatwy dostęp do materiałów na ten temat.

Pracownicy INPRIS są także autorami wielu publikacji dotyczących pomocy prawnej oraz poradnictwa, są one dostępne na stronie <http://www.inpris.pl/biblioteka-inpris-reforma-nieodplatnej-pomocy-prawnej/publikacje/>

Już natomiast jako INPRIS opublikowaliśmy kilka Biuletynów INPRIS (polic papers) dotyczących problematyki związanej z poradnictwem:

[Poradnictwo prawne i obywatelskie - pojęcie, jakość, efektywność \(grudzień 2010\)](#)

[Reforma dostępu do nieodpłatnej pomocy prawnej \(grudzień 2010\)](#)

[Badania pomocy prawnej. Organizacje społeczne a socjologowie prawa - perspektywy współpracy \(grudzień 2010\)](#)

[Powszechny dostęp do aktów prawnych i orzeczeń sądowych \(grudzień 2010\)](#)

Strona internetowa: www.inpris.pl

Związek Biur Porad Obywatelskich

Związek Biur Porad Obywatelskich (ZBPO) jest ogólnopolskim stowarzyszeniem niezależnych organizacji społecznych, którego głównym celem jest zapewnienie obywatelom dostępu do informacji o przysługujących im prawach, tak aby potrafili samodzielnie i skutecznie rozwiązywać swoje problemy. Jest to istotą poradnictwa obywatelskiego, w ramach którego doradca współpracuje

z klientem by ten uzyskał wszelkie informacje na temat swoich praw i obowiązków oraz umiał samodzielnie wybrać optymalne dla siebie rozwiązanie⁵.

Związek Biur Porad Obywatelskich działa od 1998 r. i aktualnie zrzesza 29 Biur. Od 2004 jest członkiem międzynarodowej organizacji (powstałej m.in. z inicjatywy ZBPO) Citizens Advice International, która promuje ideę poradnictwa obywatelskiego na forum międzynarodowym, reprezentuje interesy członków przed międzynarodowymi organizacjami oraz umożliwia wymianę doświadczeń i współpracy między członkami.

Głównym celem Związku jest zapewnienie by Biura przestrzegały wspólnie wypracowanych i zaakceptowanych standardów pracy, zasad poradnictwa obywatelskiego oraz jakości udzielanych porad. Związek prowadzi również bezpłatne szkolenia dla kierowników Biur oraz doradców, dostarcza informacji niezbędnych do udzielania porad, aktywnie poszukuje organizacji chętnych do zakładania nowych biur. Współpracuje z wieloma krajowymi i zagranicznymi organizacjami i instytucjami szczebla centralnego i lokalnego, zajmującymi się problematyką ochrony praw obywatelskich, poradnictwem prawnym oraz pomocą społeczną.

Na stronie internetowej Związku Biur Porad Obywatelskich dostępnych jest szereg informacji odnośnie funkcjonowania Biur zrzeszonych w ramach Związku, w tym informacje na temat: standardów świadczenia porad obywatelskich; rodzajów spraw, w rozwiązywaniu których pomagają Biura; sposobów wspierania klientów przez Biuro; możliwości założenia Biura oraz możliwości wsparcia Biur przez samorząd lokalny.

W 2002 r. Związek Biur Porad Obywatelskich został laureatem konkursu Pro Publico Bono.

Strona internetowa: www.zbpo.org.pl

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Działalność HFPC (www.prawaczlowieka.pl) w obszarze poradnictwa ma trojaki wymiar. Są to, po pierwsze, samodzielne działania systemowe na rzecz reformy, po drugie, działania w ramach nieformalnej koalicji organizacji pozarządowych, i wreszcie, po trzecie, świadczenie pomocy prawnej przez prawników i współpracowników Fundacji.

⁵ Poradnictwo obywatelskie, źródło: http://www.zbpo.org.pl/page/pl/co_rob_i_bpo/definicja_poradnictwa/, 17.09.12.

HFPC prowadziła od 1999 roku⁶ szerokie badania problematyki pomocy prawnej – między innymi analizowano prawo i orzecznictwo, zbierano i analizowano dostępne dane statystyczne dotyczące pomocy prawnej, prowadzono badania ankietowe klientów sądów, skazanych i prawników, organizowano grupy focusowe z sędziami itp. Fundacja publikowała raporty⁷ i organizowała konferencje (między innymi Forum Pomocy Prawnej w Sejmie RP, zorganizowane we współpracy z Sejmową Komisją Sprawiedliwości i Praw Człowieka w czerwcu 2002 roku). Choć wielu przedstawicieli władzy (parlamentu, rządu) oraz korporacji prawniczych (adwokatury, radców prawnych) deklarowało rozpoczęcie prac nad całościowymi zmianami i koncepcją reformy to *de facto* na obietnicach się kończyło i żadne poważne prace nie zostały podjęte.

Wcześniejsze nieudane próby doprowadzenia do reformy oraz pierwsze wspólne przedsięwzięcia różnych organizacji były impulsem do podjęcia decyzji dotyczącej wspólnego działania. Cztery organizacje – Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych, Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej i Związek Biur Porad Obywatelskich stworzyły nieformalną koalicję organizacji pozarządowych, działających na rzecz reformy. Partnerzy koalicji spotykali się wielokrotnie, wypracowując wspólną strategię i propozycje zmian systemowych. Koalicja poszukiwała sojusznika w staraniach o reformę. Naturalnym kandydatem był Rzecznik Praw Obywatelskich, który zorganizował, w październiku 2004 roku, wspólnie z koalicją, konferencję w siedzibie biura RPO. Podczas konferencji Koalicja przedstawiła swoje propozycje zmian, zawarte w dokumencie: *Dostęp do informacji, poradnictwa obywatelskiego i prawnego oraz pomocy prawnej – proponowane rozwiązania*, Rzecznik poparł potrzebę zmian. W wyniku konferencji po raz pierwszy przystąpiono (w Ministerstwie Sprawiedliwości) do szczegółowych prac nad projektem ustawy o pomocy prawnej.

W kolejnych latach organizacje brały udział w pracach nad opracowywaniem dwóch kolejnych projektów ustawy o pomocy prawnej (z 2005 roku i 2007 roku). Do koalicji przyłączały się także stopniowo nowe organizacje i kolejne dokumenty były już sygnowane przez ich większą liczbę (do pierwszych czterech partnerów dołączyły: Centrum Praw Kobiet, Fundacja im. Stefana Batorego, Instytut Spraw Publicznych, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Parlament Studentów RP). Przedstawiciele Koalicji spotykali się z autorami projektów ustaw, dzielili swoim doświadczeniem, dorobkiem ruchu pozarządowego oraz materiałami porównawczymi.

HFPC prowadziła także prace dotyczące działalności prawników *pro bono* we współpracy z organizacjami pozarządowymi. Znakomitym przykładem takiej współpracy jest działalność Programu Spraw Precedensowych Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka i jego współpraca z wieloma prawnikami

⁶ Poniższe uwagi za Ł.Bojarski, *Dostęp do nieodpłatnej pomocy prawnej – propozycje zmian*, w: Obywatel i prawo III, A. Winiarska (red.), W-wa 2008, s. 34-67.

⁷ Najwięcej materiałów zawiera książka: Ł. Bojarski, *Dostępność nieodpłatnej pomocy prawnej*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2003.

i kancelariami. Program ten prowadził także litygację strategiczną w sprawach dotyczących dostępu do pomocy prawnej, w tym ważnych spraw, w których orzekał Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu (Laskowska przeciwko Polsce; Staroszczyk przeciwko Polsce i Siałkowska przeciwko Polsce).

W HFPC działa wreszcie wiele programów pomocy prawnej związanych z konkretną tematyką – jak zagadnienia niedyskryminacji, wolności słowa, pomoc prawna dla cudzoziemców itp. (więcej informacji na stronie HFPC w dziale programy prawne: <http://www.hfhr.pl/programy/programy-prawne/>).

Strona internetowa: www.hfhr.pl

Samorząd adwokacki i radców prawnych

Różnie można oceniać rolę i zaangażowanie adwokatury i radców prawnych w starania o reformę dostępu do poradnictwa prawnego na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat. Na poziomie deklaracji to zaangażowanie było zawsze, lecz na poziomie działań miało miejsce rzadziej.

Tytułem przykładu można podać, iż przy Naczelnej Radzie Adwokackiej już w maju 2002 r. („w przeddzień” Forum Pomocy Prawnej w Sejmie RP) utworzono specjalny Zespół, który miał się zająć problematykę reformy systemu pomocy prawnej, ale nigdy nie przedstawił swojego dorobku.

Można natomiast wymienić rodzaje działań, czy zaangażowania, gdzie przedstawiciele adwokatury i radców prawnych odgrywają rolę:

- Udział przedstawicieli w opiniowaniu projektów aktów prawnych
- Udział w pracach Rady Ekspertów programu Obywatel i Prawo

Promowanie działań pro publico bono prawników, w tym organizowanie akcji porad za darmo, dnia porad pro bono, współpraca z organizacjami pozarządowymi, uniwersyteckimi poradniami prawnymi, centrum pro bono itp. Wedle deklaracji adwokatury „Pomoc potrzebującym jest jedną z podstawowych misji polskiej palestry. Adwokaci spieszą z taką pomocą osobom niezamożnym zarówno indywidualnie, jak też w formie akcji podejmowanych regionalnie i na skalę ogólnopolską. Dwa razy w roku – wiosną i jesienią – odbywają się ogólnopolskie dni bezpłatnych porad prawnych. Adwokaci współpracują też z ośrodkami pomocy osobom pokrzywdzonym przestępstwami, hospicjom, oddziałom Caritasu i innymi organizacjami dobroczynnymi.” Wiele informacji nt. Działań pro bono można znaleźć na stronie http://adwokatura.pl/?page_id=576 . Podobnie istotna jest

problematyka działań pro bono dla radców, wyraża to między innymi Stanowisko Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 10 grudnia 2011 r. w sprawie pro bono (<http://kirp.pl/Akty-Prawne/Wewnetrzne-akty-prawne-KRRP/Stanowisko-KRRP>)

- Prowadzenie częściowych badań opinii publicznej dotyczących pomocy prawnej (głównie działania KRRP)
- Zaangażowanie w programy edukacji prawnej

Trzeba także podkreślić, że już od kilku lat panuje powszechna zgoda co do potrzeby reformy, dopominają się o nią już nie tylko organizacje pozarządowe, ale także obie korporacje prawnicze⁸ – adwokatów i radców prawnych – w uchwałach, podjętych na Zjazdach (np. w 2007 r.). Podkreślają one wyraźnie potrzebę całościowej reformy – zdefiniowania pomocy prawnej oraz jej strategicznego uregulowania.

Uchwała Zjazdu radców prawnych:

„Zjazd⁹ - powołując się na profesjonalne badania - dostrzega jednakże, w przypadku osób fizycznych, barierę ekonomiczną dostępu do pomocy prawnej. Zjazd stoi na stanowisku, że zarówno ustawodawca jak i samorządy zawodów prawniczych zaufania publicznego muszą dostrzegać w tym zakresie swoje zadania i odpowiednio współpracować z ustawodawcą w eliminowaniu tej bariery. Zjazd podkreśla, że samo zwiększanie ilości podmiotów świadczących pomoc prawną, bez zapewnienia gwarancji jakości tej pomocy, nie może być zaakceptowane, jako sprzeczne z interesem publicznym. Zjazd udziela pełnego poparcia dla ustawowego uregulowania nieodpłatnej pomocy prawnej świadczonej przez Państwo osobom fizycznym. Zjazd zobowiązuje Krajową Radę Radców Prawnych i okręgowe izby radców prawnych do pełnego zaangażowania się w realizację rozwiązań ustawowych dotyczących nieodpłatnej pomocy prawnej.”

Uchwała Zjazdu adwokatury¹⁰:

„Adwokatura uważa, że system nieodpłatnej pomocy prawnej wymaga zasadniczej zmiany. Krajowy Zjazd Adwokatury zwraca się do Ministra Sprawiedliwości i Rady Ministrów oraz Parlamentu o przygotowanie i uchwalenie przepisów umożliwiających obywatelom korzystanie z nieodpłatnej pomocy prawnej finansowanej przez Państwo. Regulacja taka nie powinna wprowadzać dodatkowych kosztownych struktur administracyjnych. Powinna natomiast prowadzić do wykorzystania możliwości dotychczasowych organów władzy publicznej, rządowej i samorządowej oraz sądów i prokuratur.

⁸ Poniższe cytaty za Ł.Bojarski, *Dostęp do nieodpłatnej pomocy prawnej – propozycje zmian*, w: Obywatel i prawo III, A. Winiarska (red.), W-wa 2008, s. 34-67.

⁹ Uchwała Nr 4 /2007 VIII Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 9 listopada 2007 roku w sprawie: zadań samorządu radców prawnych i jego organów w latach 2007-2010, pkt. 3.3-3.4.

¹⁰ Uchwała nr 1 IX Krajowego Zjazdu Adwokatury Warszawa 23-25 listopada 2007 roku, pkt. 4.3.b-4.3.c.

Nowy system nieodpłatnej pomocy prawnej winien przede wszystkim zakładać wprowadzenie pomocy przedsądowej, aby po kilku latach objąć jednolitym sprawdzonym systemem zarówno pomoc prawną przedsądową, jak i udzielaną w postępowaniach sądowych i przed organami władzy publicznej. Nowy system powinien wykorzystywać możliwości organizacji pozarządowych”.

Jednym z ostatnich akordów świadczących o obecnie dogłębnym zainteresowaniu środowisk prawniczych nieodpłatną pomocą prawną jest konferencja zorganizowana przez NRA we wrześniu 2012, z której materiały mają się ukazać w formie książkowe (konferencja „Pomoc prawna z urzędu a prawo do sądu”, 15-16 września, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego)¹¹.

Z kolei Krajowa Rada Radców Prawnych rozpoczęła wydawanie publikacji nt. Systemów świadczenia pomocy prawnej w państwach europejskich. Ukazały się dotychczas dwa tomy¹²: Świadczenie pomocy prawnej w państwach europejskich. Tom I: Wielka Brytania, Hiszpania, Turcja.”, „Świadczenie pomocy prawnej w państwach europejskich. Tom II: Niemcy, Ukraina, Węgry, Irlandia”.

¹¹ <http://adwokatura.pl/?p=5294>

¹² <http://www.kirp.pl/Osrodek-Badan-Studiow-i-Legislacji/Wydawnictwa>